

ΤΟ ΛΑΤΟΜΕΙΟ ΜΑΡΜΑΡΟΥ
ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΜΟΝΟΙΚΟΥ (;) ΤΟΥ ΟΔΟΜΑΝΤΙΚΟΥ

Συνεχίζοντας τὴν ἔρευνα τῆς ἱστορικῆς γεωγραφίας τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας¹ νιώσαμε πρόσφατα τὴν χαρὰν ν' ἀνακαλύψουμε στὴν κοινοτικὴ περιοχὴ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος Σερρῶν² ἕνα ἀρχαῖο λατομεῖο μαρμάρου μὲ τόσο φανερὰ καὶ ἀνεξίτηλα τὰ ἵχνη τῆς ἀρχαίας λατομίας, ὥστε δίνει στὸν ἐπισκέπτη τὴν ἐντύπωσην διὰ τὸ λατομεῖο λειτουργοῦσε μέχρι χθές. Λείπουν μόνον οἱ ἀρχαῖοι λατόμοι καὶ οἱ λιθουργοὶ γιὰ νὰ ζωντανέψουν μπρὸς στὰ μάτια του τὴν σκηνὴν τῆς ἐδῶ καθημερινῆς ζωῆς τους.

Ο λατομικὸς χῶρος ἐντοπίστηκε συγκεκριμένα στὴ θέση «Κριάκουρους», 5 χλμ. περίπου ΒΑ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος³, στοὺς νότιους πρόποδες τοῦ Μενοίκιου καὶ σὲ ὑψόμετρο 500 μ. περίπου⁴. Οἱ δύκοι μαρμάρου, σὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς δοπίους εἰναι δρατὰ τὰ σημάδια τῆς ἀρχαίας ἐξόρυξης, σκεπάζουν τὴν ἐπιφάνεια δυὸς μεγάλων συνεχόμενων λόφων, ποὺ ἔχουν κατεύθυνση ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ (βλ. εἰκ. 1). Καὶ οἱ δυὸς λόφοι βασικὰ σκεπάζονται ἀπὸ γκρίζο μάρμαρο, δλοκρυσταλλικὸ καὶ μεσοκοκκῶδες στὴν υφή του. Σ' ἕνα σημεῖο δόμως, κάπου στὸ βόρειο ἄκρο τοῦ δυτικοῦ λόφου, ὑπάρχει μιὰ φλέβα ἀπὸ ἄσπρο μάρμαρο, ζαχαρῶδες, δλοκρυσταλλικὸ καὶ μεσοκοκκῶδες στὴν υφή του. Τέλος, σ' ἕνα ἄλλο σημεῖο πρὸς τὰ βόρεια, δπου ἐνώνονται οἱ πλαγιές τῶν δυὸς λόφων, ὑπάρχει μιὰ τρίτη κατηγορία ὑπόλευκου μαρμάρου, ποὺ διασχίζεται ἀπὸ μαῦρες γραμμές («νερά») πάχους 0.001-0.002 μ.

1. Ἡ ἔρευνα γίνεται μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἔρευνητικοῦ προγράμματος τοῦ Τμήματος Ἀρχαιολογικῶν Ἐρευνῶν τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν.

2. Τὸ Ἀγιο Πνεῦμα (παλ. Βεζνίκο) βρίσκεται σ' ἀπόσταση 14,5 χλμ. ἀνατολικὰ τῆς πόλης τῶν Σερρῶν καὶ εἰναι ἀπὸ τὰ λίγα χωριά τοῦ Νομοῦ ποὺ παρουσιάζουν τόσο σημαντικὸ ἀρχαιολογικὸ καὶ ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον.

3. Ὁφείλω κι ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ νὰ εὐχαριστήσω θερμὰ τοὺς ἀρχαιόφιλους κατοίκους τοῦ Ἀγίου Πνεύματος κ.κ. Κ. Κατιάκο καὶ Γ. Κεφαλᾶ, ποὺ πρόθυμα μὲ συνόδευσαν καὶ τὶς δυὸς φορὲς ποὺ ἐπισκέφτηκα τὸ λατομικὸ χῶρο. - Ἄς σημειωθεῖ διὰ δ κ. Γ. Κεφαλᾶς ἔχει λάβει, πρὶν ἀπὸ λίγους μῆνες, τὴν ἀπαίτουμένη ἄδεια γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση μιᾶς ἔκτασης τοῦ λατομικοῦ χώρου.

4. Νεώτερες γεωλογικὲς ἔρευνες ἔχουν ἀποδεῖξει τὴν υπαρξὴν ἐνὸς στρώματος ἄσπρου μαρμάρου, δμοιού μὲ τὸ παριανό, στὰ βουνά Μενοίκιο καὶ Παγγαίο, βλ. S t. C a s s o n, Macedonia, Thrace and Illyria, Oxford 1926, σ. 65-66.

“Οπως φαίνεται ἀπὸ φυσικὲς τομὲς τῶν λόφων, τὸ μέσο πάχος τῶν στρωμάτων μαρμάρου θὰ πρέπει νὰ ὑπολογιστεῖ γύρω στὰ 10 μ. “Οσον ἀφορᾶ τὴν κοκκομετρικὴ σύστασή του, τὸ μάρμαρο συνίσταται ἀπὸ λεπτοὺς καὶ μικροὺς κρυσταλλικοὺς κόκκους καὶ ἔχει τὴ σκληρότητα ἐκείνη τῶν ἀσβεστολιθικῶν πετρωμάτων, ποὺ ἐπιτρέπει τὴν εὐχερὴ λάξευση καὶ λείανσή του.

‘Απ’ τὰ ἵχνη τῆς ἀρχαίας ἐκμετάλλευσης σὲ πολλοὺς δγκους μαρμάρου φαίνεται καθαρὰ πώς βρισκόμαστε μπροστά σ’ ἔνα ἐπιφανειακὸ κλιμακωτὸ ἀρχαῖο λατομεῖο («κάθετο»)¹. Ἡ τεχνικὴ μέθοδος, ποὺ εἶχε ἐφαρμοστεῖ

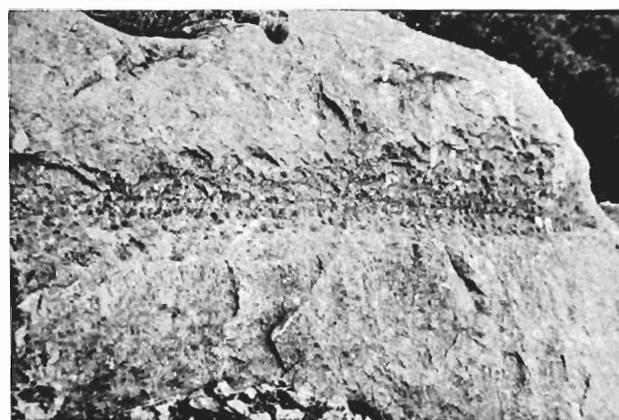
Εἰκ. 1. Γενικὴ ἀποψη τοῦ λατομείου. Ἐμπρὸς εἰκονίζεται ὁ δυτικὸς λόφος μὲ τὸ ἄσπρο μάρμαρο καὶ πίσω ὁ ἀνατολικὸς μὲ τὸ γκρίζο μάρμαρο

ἀπ’ τοὺς ἀρχαίους λατόμους γιὰ τὴν ἔξόρυξη τοῦ μαρμάρου, εἶναι ἐκείνη τῶν κλασικῶν ἀναβαθμίδων, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποίᾳ ἡ τομὴ τοῦ πετρώματος προχωροῦσε κλιμακωτὰ πρὸς τὰ μέσα καὶ, ἀποκόπτοντας τὸ στῆθος τῆς πέτρας, σχημάτιζε ἐπιφανειακὰ διάφορες παραλληλόγραμμες καὶ τετράγωνες «κοῖτες» σὲ κλιμακωτὸ σχῆμα. Ἐξαίρεστη ἀποτελεῖ μιὰ μόνον «κοίτη» ποὺ ἔχει σχῆμα τόξου καὶ ποὺ ἀρχικὰ θὰ εἶχε κυκλικὸ σχῆμα.

Στὶς περισσότερες «κοῖτες» ἀρχαίων δόμων, ποὺ ἐντοπίσαμε στὰ μέτωπα τῆς ἀρχαίας ἐκμετάλλευσης, ἡ περίμετρός τους διαγράφεται ἀπ’ τὶς σωζόμενες σφηνοειδεῖς τρύπες (βλ. εἰκ. 2-3), ποὺ εἶχαν ἀνοίξει οἱ λατόμοι μὲ τὴ βοήθεια τῆς τυπίδας ἢ τοῦ κοπέα (σημ. βελόνι) καὶ διαφόρων ἄλλων λι-

1. Γί’ αὐτὸ τὸ εἶδος τῶν λατομείων βλ. A. Ὁ ρ λ ἀ ν δ ο υ, Τὰ ὄντα δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τ. Α’, σ. 84-85. R. Martin, Manuel d’architecture grecque, τ. 1, σ. 146 κ.ε. A. D w o r a k o w s k a, Quarries in Ancient Greece, Wroclaw 1975, σ. 123 κ.ε.

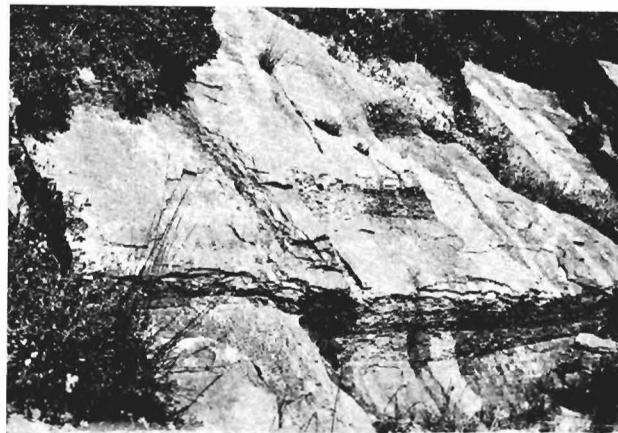
θουργικῶν ἐργαλείων¹ μέσα στὰ κατακόρυφα καὶ ὀριζόντια αὐλάκια (πλάτους 0.05-0.06 μ. καὶ βάθους 0.10-0.28 μ.), τὰ δποῖα εἶχαν λαξεύσει προκαταρκτικὰ μὲ πριόνι καὶ ὅμμις, σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο καὶ τὶς διαστάσεις ποὺ

Eἰκ. 2-3. Χαρακτηριστικὰ ἵχνη ἀπὸ τυπίδα ἢ κοπέα σὲ ὅγκους γκρίζον μαρμάρου

1. Γιὰ τὰ λιθουργικὰ ἐργαλεῖα βλ. Ὁρλάνδον, ὁ.π., σ. 116 κ.ἔ. D w o r a k o w s k a, ὁ.π., σ. 42-44, 99-122. Δείγματα τέτοιων ἐργαλείων ἔχουμε ἀπ' τὸ λατομεῖο τῆς Μυτιλήνης (ΑΔ 17, 1961, 62, Β', Χρονικά, 263) κι ἀπ' τὸ νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα (βλ. Σ. Δάκαρη, ΠΑΕ 1964, 50).

τοὺς εἶχε δώσει ὁ γλύπτης ἢ ὁ ἀρχιτέκτονας. Μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς τόρμους εἶχαν προσαρμόσει τὶς σφῆνες γιὰ τὴν ἐξόρυξη τοῦ ἐπιθυμητοῦ μαρμάρινου δγκου. "Οπως συμπεραίνεται μάλιστα ἀπ' τοὺς σωζόμενους τόρμους τους,

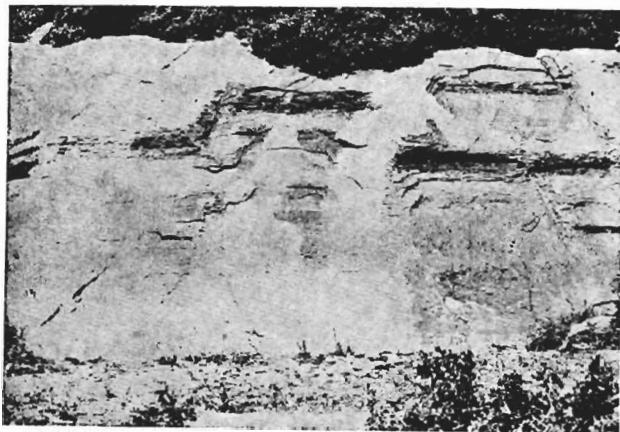
*Εἰκ. 4-5. Ἀπόφεις τοῦ μεγάλου «στήθους»
τοῦ πετρώματος μὲ τὶς 19 συγκεντρωμένες «κοῖτες»*

ποὺ ἡ διάμετρός τους δὲν ξεπερνᾶ τὸ 0.01 μ., οἱ σφῆνες ἐξόρυξης, ποὺ εἶχαν χρησιμοποιήσει ἐδῶ, δὲν ἦταν ξύλινες, ὅπως συνήθως στὰ περισσότερα λατομεῖα, ἀλλὰ σιδερένιες.

'Ἐκτὸς ἀπ' τὶς παραπάνω «κοῖτες», σώζονται κι ὄρισμένες ὄλλες, ἀπ' ὅπου οἱ δγκοι μαρμάρου δὲν ἀποσπάστηκαν μὲ σφῆνες ἀλλὰ μόνο μὲ τὸ

πριόνι (τὸν «λιθοπρίστην πρίονα»)¹. Ἰδιαίτερα χαρακτηριστική εἶναι μιὰ «κοίτη» ποὺ στὴ μιὰ μεριά της δούλεψαν μὲ σφῆνες καὶ στὴν ἄλλη μόνο μὲ πριόνι.

Οἱ περισσότερες «κοίτες» ἔχουν ἐντοπιστεῖ στὸν ἀνατολικὸν λόφο. Συγκεκριμένα στὸ κέντρο περίπου τῆς δυτικῆς πλαγιᾶς τοῦ λόφου αὐτοῦ φαντάζει ἔνα μεγάλο «στήθος» πετρώματος (βλ. εἰκ. 4-6), διαστάσεων 2.80 μ. × 11.50 μ., μὲ 19 συνολικὰ «κοίτες» (βλ. πίνακα διαστάσεων, α-ιθ). Οἱ πιὸ πολ-

Εἰκ. 6. Λεπτομέρεια τῆς εἰκ. 5

λεῖς ἀπ' αὐτὲς εἶναι συνεχόμενες κι ἔχουν κοινὰ αὐλάκια ποὺ διευκόλυναν τὴν ταχύτερη καὶ μὲ λιγότερο κόπο ἔξορυξη τῶν μαρμάρινων δγκων. Ἐκτὸς ἀπ' τὶς 19 συγκεντρωμένες «κοίτες», ἐντοπίσαμε ἄλλες 11 σκόρπιες στὴν πλαγιὰ τοῦ ἴδιου λόφου (βλ. πίνακα διαστάσεων κ-λ καὶ εἰκ. 7-8) καὶ 15 ἀκόμη στὴν ἀνατολικὴ πλαγιὰ τοῦ δυτικοῦ λόφου (βλ. πίνακα διαστάσεων), λα-με). Οἱ διαστάσεις πλάτους καὶ μήκους δὲν τῶν παραπάνω «κοιτῶν» εἶναι πολλαπλάσια ἢ ὑποδιαιρέσεις (δάκτυλοι) ἐνδὲς ἀρχαίου πόδα, ποὺ ίσοδυναμεῖ σήμερα σὲ 0.328 μ., ὑπολογίζοντας τὸν ἀρχαῖο δάκτυλο σὲ 0.0205 μ.

'Απ' τὶς διαστάσεις καὶ τὸ πάχος (ἀπὸ 0.10 ὅς 0.28 μ.) τῶν παραπάνω «κοιτῶν» συμπεραίνεται πώς οἱ ἀρχαῖοι δόμοι ἀπὸ ὑπόλευκο καὶ γκρίζο μάρμαρο ποὺ εἶχαν ἔξορυχθεῖ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ σαρκοφάγους καὶ κυρίως γιὰ ἀνάγλυφες ἢ ἀπλὲς ἐνεπίγραφες στήλες². Ἀντίθετα τὸ ἄσπρο μάρμαρο, παρόλο ποὺ δὲ σώζονται «κοίτες» στὸ μέτωπο ἐκμετάλλευσής του,

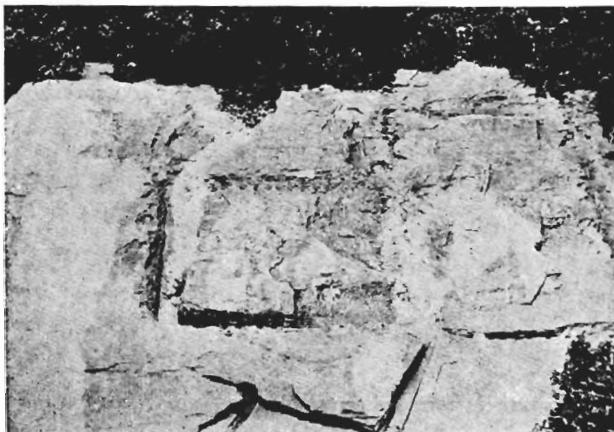
1. Γι' αὐτὸν βλ. Ὁρλάνδος, ὁ.π., σ. 127-28. D w o r a k o w s k a, ὁ.π., σ. 112-15.

2. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ μόνον κυκλικὴ «κοίτη» γκρίζου μαρμάρου, ἀπ' ὅπου ἔξορυχτηκε μαρμάρινος δγκος πιθανῶς γιὰ σπόνδυλο κίονα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΩΝ ΠΛΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΜΗΚΟΥΣ ΤΩΝ «ΚΟΙΤΩΝ»

Διαστάσεις σὲ ἀρχαίους πόδες (π) καὶ δακτύλους (δ)	Θεωρητικές διαστάσεις σὲ μέτρα	Πραγματικές διαστάσεις σὲ μέτρα
α) $1\pi + 11\delta \times 3\pi + 11\delta$	= 0.553μ. × 1.209μ.	0.55μ. × 1.20μ.
β) $1\pi + 9\delta \times 2\pi + 4\delta$	= 0.512μ. × 0.738μ.	0.50μ. × 0.73μ.
γ) $2\pi + 4\delta \times 3\pi + 6\delta$	= 0.738μ. × 1.107μ.	0.73μ. × 1.10μ.
δ) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
ε) $1\pi + 10\delta \times 2\pi + 12\delta$	= 0.533μ. × 0.902μ.	0.52μ. × 0.90μ.
στ) $1\pi + 14\delta \times 2\pi + 18$	= 0.615μ. × 0.676μ.	0.60μ. × 0.68μ.
ζ) $1\pi + 14\delta \times 2\pi + 9\delta$	= 0.615μ. × 0.840μ.	0.60μ. × 0.84μ.
η) $1\pi + 14\delta \times 2\pi + 9\delta$	= 0.615μ. × 0.840μ.	0.60μ. × 0.84μ.
θ) $1\pi + 14\delta \times 2\pi + 18$	= 0.615μ. × 0.676μ.	0.60μ. × 0.67μ.
ι) $1\pi + 14\delta \times 2\pi + 18$	= 0.615μ. × 0.676μ.	0.60μ. × 0.67μ.
ια) $1\pi + 14\delta \times 2\pi + 18$	= 0.615μ. × 0.676μ.	0.60μ. × 0.67μ.
ιβ) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
ιγ) $1\pi + 4\delta \times 2\pi + 18$	= 0.41 μ. × 0.676μ.	0.40μ. × 0.67μ.
ιδ) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
ιε) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
ιστ) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
ιζ) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
ιη) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
ιθ) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
κ) $2\pi + 14\delta \times 7\pi + 10\delta$	= 0.943μ. × 2.495μ.	0.94μ. × 2.50μ.
κα) $1\pi + 15\delta \times 5\pi + 11\delta$	= 0.635μ. × 1.865μ.	0.63μ. × 1.87μ.
κβ) $2\pi + 2\delta \times 6\pi + 7\delta$	= 0.697μ. × 2.111μ.	0.70μ. × 2.10μ.
κγ) $1\pi + 7\delta \times 3\pi + 14\delta$	= 0.471μ. × 1.271μ.	0.46μ. × 1.28μ.
κδ) $2\pi + 7\delta \times 6\pi$	= 0.799μ. × 1.968μ.	0.80μ. × 1.96μ.
κε) $1\pi + 3\delta \times 6\pi + 13\delta$	= 0.389μ. × 2.234μ.	0.38μ. × 2.23μ.
κστ) $1\pi + 14\delta \times 5\pi + 11\delta$	= 0.615μ. × 1.865μ.	0.60μ. × 1.87μ.
κζ) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
κη) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
κθ) $1\pi + 14\delta \times 4\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 1.597μ.	0.60μ. × 1.60μ.
λ) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
λα) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
λβ) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
λγ) $1\pi + 9\delta \times 2\pi + 2\delta$	= 0.512μ. × 0.697μ.	0.51μ. × 0.70μ.
λδ) $5\pi + 14\delta \times 5\pi + 14\delta$	= 1.927μ. × 1.927μ.	1.92μ. × 1.92μ.
λε) $3\pi + 6\delta \times 7\pi + 3\delta$	= 1.107μ. × 2.356μ.	1.10μ. × 2.36μ.
λστ) $1\pi + 14\delta \times 5\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 1.927μ.	0.60μ. × 1.92μ.
λζ) $2\pi + 7\delta \times 5\pi + 11\delta$	= 0.799μ. × 1.865μ.	0.80μ. × 1.86μ.
λη) $2\pi + 2\delta \times 4\pi + 2\delta$	= 0.697μ. × 1.353μ.	0.68μ. × 1.35μ.
λθ) $1\pi + 4\delta \times 3\pi + 7\delta$	= 0.41 μ. × 1.127μ.	0.40μ. × 1.12μ.
μ) $1\pi + 9\delta \times 3\pi + 14\delta$	= 0.512μ. × 1.271μ.	0.50μ. × 1.28μ.
μα) $1\pi + 9\delta \times 5\pi + 2\delta$	= 0.512μ. × 1.681μ.	0.50μ. × 1.68μ.
μβ) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
μγ) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
μδ) $1\pi + 14\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.615μ. × 0.615μ.	0.60μ. × 0.60μ.
με) $1\pi + 9\delta \times 1\pi + 14\delta$	= 0.512μ. × 0.615μ.	0.50μ. × 0.60μ.

φαίνεται δύμως πώς, λόγω τῆς καλύτερης ποιότητάς του καὶ τῆς εὐχερέστερης λείανσής του, εἶχε χρησιμοποιηθεῖ κυρίως στὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ γλυπτικὴ. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔξαλλον μαρτυροῦν ἔνα ἀρχιτεκτονικὸ καὶ τρία γλυ-

Eἰκ. 7-8. Σκόρπιες (ακοῖτες)

πτικὰ κομμάτια ποὺ βρέθηκαν ἐγκαταλειμμένα πάνω σ' ἔνα τεράστιο σωρὸ ἀπὸ λατύπη ἄσπρου μαρμάρου ποὺ εἶχε συσσωρευτεῖ σ' ἔνα σημεῖο ἀνάμεσα στὰ ριζὰ τῶν δυὸ λόφων¹ (βλ. εἰκ. 9).

1. Ο τόπος γιὰ τὴν ἐπόρριψη τῆς λατύπης ἀπ' τὸ ζεχόντρισμα τῶν μαρμάρινων δόμων δὲν ἔλειπε κι ἀπ' τὸ πιὸ μικρὸ ἀκόμη ἀρχαῖο λατομεῖο, βλ. σχετικὰ στῆς D w o r k o w s k a, δ.π., σ. 97-98. Ἡ ἀπουσία λατύπης γκρίζου μαρμάρου ἐπιβεβαιώνει τὴν παραπάνω ὑπόθεσή μας διὰ αὐτὸ χρησιμοποιεῖτο κυρίως γιὰ στήλες, δην δὲν ὑπῆρχαν περιττὰ κομμάτια νὰ πελεκηθοῦν, ὥστε νὰ γίνει ἐλαφρότερος ὁ δόμος γιὰ τὴ μεταφορά του.

Συγκεκριμένα πρόκειται γιὰ ἕνσι μεγάλο παραλληλόγραμμο δόμο ποὺ προοριζόταν γιὰ κρηπίδα ἢ ἐπιστύλιο καὶ γιὰ τρία κομμάτια ἀγαλμάτων. Τὸ πρῶτο ἀπ' αὐτὰ εἶναι πολὺ χονδρικὰ κατεργασμένο καὶ μόλις καταλαβαίνει κανεὶς ἀπ' τὰ κάπως λεπτομερέστερα κατεργασμένα καπούλια τοῦ ἀλό-

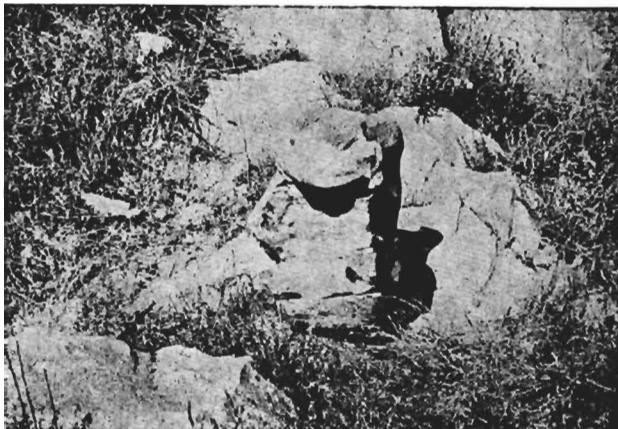
Eἰκ. 9. Ὁ τεράστιος σωρὸς λατύπης ἀπὸ ἄσπρο μάρμαρο

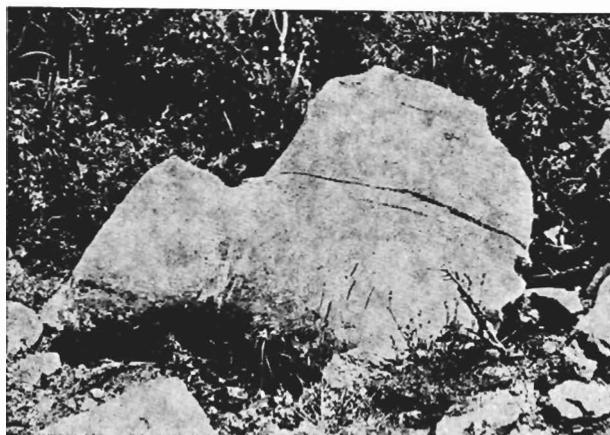
*Eἰκ. 10. Ὁ μαρμάρινος ὅγκος ποὺ προοριζόταν
γιὰ ἀγαλμα καβαλάρη*

γου πώς προοριζόταν γιὰ παράσταση κάποιου καβαλάρη (βλ. εἰκ. 10). Ἐπίσης χοντρικὰ δουλεμένος εἶναι καὶ ὁ δόμος ποὺ προοριζόταν γιὰ κάποιο ἀγαλματίδιο (σωζ. ὑψος 0.47 μ.) καὶ ποὺ στὸ λαιμό του διακρίνεται ὁ τόρμος ποὺ θὰ δεχόταν τὸ πρόσθετο κεφάλι (βλ. εἰκ. 11). Ἰδιαίτερο δμως ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ τρίτο γλυπτικὸ κομμάτι ἀπὸ κορμὸ ἀγάλματος (σωζ. ὑψος 0.73 μ.), ποὺ θὰ παρίστανε σὲ φυσικὸ μέγεθος κάποιον ψηλὸν καὶ εὔρω-

στο γυμνὸν ἄνδρα (βλ. εἰκ. 12). Φαίνονται καλὰ στὸ μάρμαρο οἱ πλάτες καὶ ἔνα μέρος ἀπ' τὸ δεξιὸ γλουστὸ ποὺ εἶναι μὲ μεγάλῃ λεπτομέρειᾳ ἐπεξεργασμένα, σ' ἀντίθεση μὲ τὸ στῆθος ποὺ εἶναι τελείως ἀκατέργαστο. 'Απ' τὶς

*Eἰκ. 11. Ὁ μαρμάρινος δῆγκος ποὺ προοριζόταν
γιὰ κάποιο ἀγάλματίδιο*

*Eἰκ. 12. Τὸ κομμάτι ἀπὸ κορμὸ ἀνδρικοῦ ἀγάλματος.
Εἴκονίζεται τὸ πίσω μέρος ποὺ τὸ εἶχε ἐπεξεγαστεῖ ὁ γλύπτης*

φυσικὲς τρύπες καὶ ρηγματώσεις, ποὶ ὑπάρχουν στὰ τρία γλυπτικὰ κομμάτια, συμπεραίνεται εὖκολα πώς τὰ ἔργα τὰ ἐγκατάλειψε ὁ γλύπτης στὸ λατομεῖο ἡμιτελή, ὅπως συχνὰ συνέβαινε σὲ τέτοιες περιπτώσεις¹, ἐξαιτίας τῆς ἀτέ-

1. Γιὰ ἡμιτελὴ ἀγάλματα ἐγκαταλειμμένα σὲ λατομεῖα καὶ γιὰ τοὺς λόγους ἐγκατά-

λειας ποὺ παρουσιάστηκε, κατὰ τὴν ἐπεξεργασία, στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μαρμάρου.

’Απὸ ἔνα σημεῖο ποὺ ἐνώνονται οἱ δυὸ πλαγιές τῶν λόφων καὶ ἀκριβέστερα ἀπ’ τὸ ἄκρο τοῦ σωροῦ τῆς λατύπης, ἔκεινα ἔνας ἀρχαῖος κατηφορικὸς λιθόστρωτος δρόμος λιθαγωγίας, ποὺ τὸν χρησιμοποιεῖσαν γιὰ νὰ κατεβάζουν («καταγωγή»), μὲ τὴ βοήθεια τῶν ξύλινων ἐ σ ς α ρ ḥ ν ἦ χ ε λ ω ν ḥ ν (κοινῶς ξυλογαϊδούρες) τοὺς δόμους κάτω στὴ ρεματιά (βλ. εἰκ. 13). ’Απὸ κεῖ φορτώνονταν στὰ τετράτροχα συνήθως ἀμάξια, τὰ δποῖα ἀκολουθοῦσαν τὸν ἀρχαῖο λιθόστρωτο δρόμο¹, ποὺ ἵχνη του σώζονται καὶ σήμερα σὲ πολλὰ

Eἰκ. 13. Ἡ ἵχνη τοῦ λιθόστρωτον δρόμου λιθαγωγίας

σημεῖα², καὶ τοὺς μετέφεραν στὸν τόπο προορισμοῦ τους. Σ’ ἔνα βράχο, στὸ δεξιὸ ἄκρο ποὺ ἀρχίζει ὁ δρόμος, ὑπάρχει μιὰ κυλινδρικὴ τρύπα γιὰ σιδερένιο πάσσαλο, δπου δένονταν τὰ σχοινιὰ γιὰ τὴ συγκράτηση τῶν χελωνῶν. ’Επίσης κάτω στὴ ρεματιά βλέπει κανεὶς τεράστιους μαρμάρινους ὅγκους,

λειψής τους βλ. C. B l ü m e l, Greek Sculptors at Work, London 1969², σ. 5 κ.ἔ. καὶ πίν. 2-5.

1. Ἡ κατασκευὴ τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ποὺ ὀδηγοῦσε ἀπ’ τὸ λατομεῖο στὸ κοντινὸ ἀρχαῖο πόλισμα, ἀνήκει, δπως εἶναι γνωστό, στὶς προκαταρκτικὲς ἐργασίες προετοιμασίας γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τοῦ λατομικοῦ χώρου. Γιὰ παρόμοιους δρόμους βλ. βιβλιογραφία στῆς D w o r a k o w s k a, δ.π., σ. 97, σημ. 28.

2. Τὰ ἵχνη αὐτοῦ τοῦ δρόμου ἀκολουθήσαμε τὴ δεύτερη φορὰ ποὺ ἀνεβήκαμε στὸ λατομεῖο μὲ μουλαρία. Κι ἂν πάρει κανεὶς ὑπόψη του ὅτι κάναμε τὴ διαδρομὴ σὲ μιὰ ὥρα περίπου, θὰ πρέπει νὰ ὑπολογίσει ὅτι τὰ ἀρχαῖα ἀμάξια, συρόμενα ἀπὸ ζευγάρια βοδιῶν ἢ μουλαριῶν, θὰ κατέβαζαν τοὺς μαρμάρινους δόμους ἀπ’ τὸ λατομεῖο κάτω στὸ ἀρχαῖο πόλισμα σὲ 2 ὥρες περίπου.

χονδρικά πελεκημένους, ποὺ τοὺς εἶχον κατεβάσει γιὰ νὰ τοὺς φορτώσουν στ' ἄμάξια.

'Απ' τὸ λατομεῖο αὐτὸ προέρχεται προφανῶς κι ἔνα κομμάτι ἀγάλματος ποὺ βρέθηκε τὸ 1973 στὴν κοινότητα τοῦ Ἀγ. Πνεύματος καὶ μεταφέρθηκε στὸ Μουσεῖο Σερρῶν, στὴν ἀποθήκη τοῦ ὅποις φυλάγεται σήμερα. 'Απ' τὸ ἄγαλμα σώζεται σχεδὸν τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ κορμοῦ (ὕψος 0.50 μ. περίπου). Πιθανῶς ὅμως τὰ ὑπόλοιπα μέρη τοῦ σώματος δὲν εἶχαν κατασκευαστεῖ ποτέ. "Αν κρίνει κανεὶς ἀπ' τὴ χοντρικὴ ἐπεξεργασία τοῦ σωζόμενου κορμοῦ, φαίνεται πῶς τὸ ἄγαλμα τὸ εἶχε ἐγκαταλείψει ὁ γλύπτης ἡμιτελὲς στὸ λατομεῖο ἀπὸ κάποια ἄγνωστη αἰτία. Τέλος, ἀπὸ ἀσπρὸ ὄντικὸ τοῦ λατομείου αὐτοῦ εἶναι κατασκευασμένο ἔνα ἐνεπίγραφο ἐπιτύμβιο ἀνάγλυφο (διαστάσεων 0.62 μ. × 0.80 μ.) τοῦ 3ου μ.Χ. αἰώνα ποὺ βρίσκεται σήμερα ἐντοιχισμένο στὴ βρύση τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος¹. 'Απ' τὴν παράσταση τοῦ Θράκα καβαλάρη καὶ τὶς ἀνορθογραφίες στὴν ἔλληνικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ ἀναγλύφου συμπεραίνεται πῶς ἀνῆκε σὲ κάποια ντόπια ἔξελληνισμένη θρακικὴ οἰκογένεια.

'Ασφαλῶς ὅμως τὸ μάρμαρο τοῦ λατομείου δὲν προοριζόταν γιὰ τοπικὴ μόνο χρήση. Ιδιαίτερα τὸ ἀσπρὸ μάρμαρο, λόγω τῆς καλῆς ποιότητάς του, θὰ εἶχε μεγάλη ζήτηση στὸ ἐμπόριο καὶ θὰ ἔξαγόταν στὴ γύρω τουλάχιστο περιοχὴ καὶ κυρίως στὰ πεδινὰ πολίσματα ποὺ δὲν διέθεταν δικά τους λατομεῖα. "Ετσι μόνον ἔξηγεῖται ὁ τεράστιος σωρὸς τῆς λατύπης κι ἀκόμη τὸ γεγονός πῶς ἀπὸ ἀσπρὸ ὄντικὸ τοῦ λατομείου αὐτοῦ εἶναι κατασκευασμένα τὸ ἀνάγλυφο τοῦ καβαλάρη² ἀπ' τὴν κώμη Ὁλδηνῶν (ἢ Σολδηνῶν):³ καὶ ἡ ζωφόρος μὲ ἀνάγλυφη μυθολογικὴ παράσταση⁴ ἀπ' τὸ ἀρχαῖο πόλισμα ἀγνώστου ὀνόματος πλάι στὸ σημ. χωρὶὸ Τούμπα⁵. 'Ακόμη τὸ ἕδιο μάρμαρο ἔχει χρησιμοποιηθεῖ σ' δρισμένα ἀνάγλυφα ρωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ c' ἔνα ἀκέφαλο γυναικεῖο ἄγαλμα τοῦ 2ου-3ου μ.Χ. αἰώνα⁶, τὰ ὅποια, καθὼς εἶναι ἀγνωστος ὁ τόπος προέλευσής τους⁷, μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε δτὶ προέρχονται ἀπὸ γειτονικὰ χωριά (Ν. Σούλι, Τούμπα, Ν. Σκοπὸ ἢ ἀκόμη καὶ "Αγιο Πνεύμο")⁸.

1. Βλ. Δ. Σαμσάρης, 'Η Κοινότητας τοῦ Ἀγίου Πνεύματος Σερρῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 21.

2. Στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῶν Σερρῶν.

3. Γ' αὐτὴν βλ. Δ. Σαμσάρης, 'Ιστορικὴ γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 132-34.

4. Στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῶν Σερρῶν.

5. Γ' αὐτὸ βλ. Δ. Σαμσάρης, 'Ιστορικὴ γεωγραφία, σ. 179.

6. Στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῶν Σερρῶν.

7. Τὰ εὑρήματα αὐτὰ εἶναι ἀπ' τὴ γνωστὴ συλλογὴ τοῦ Α' Γυμνασίου Ἀρρένων Σερρῶν, ποὺ εἶχαν συγκεντρωθεῖ ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ 50 χρόνια περίπου, χωρὶς ν' ἀναγραφεῖ πουθενά ὁ τόπος προέλευσής τους. "Ετσι ἔμειναν ως τώρα ἀνεκμετάλλευτα γιὰ τὴν τοπικὴ ιστορία.

8. Δὲν πιστεύουμε πῶς ἀνήκουν στὴν ἀρχαία Σίρι (σημ. Σέρρες), γιατὶ ἡ πόλη αὐτὴ

’Απ’ τὴν χρήση τοῦ μαρμάρου στὰ παραπάνω δείγματα γλυπτικῆς, ποὺ ἀνήκουν στὴν ρωμαϊκὴ ἐποχὴ, συμπεραίνεται πώς τὸ λατομεῖο λειτουργοῦσε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν καὶ ίδιαίτερα τὸν 1ο-3ο μ.Χ. αἰώνα¹. Δυστυχῶς δὲν ἔχουμε χρονολογικὲς ἐνδείξεις γιὰ λειτουργία αὐτοῦ σὲ πρωϊμότερη ἐποχὴν. Ἐτσι δὲν ἀποκλείεται ν' ἄνοιξε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ρωμαϊκὴ ἐποχὴ καὶ ίδιως τὸν 1ο-3ο μ.Χ. αἰώνα, τότε δηλ. ποὺ ὑπῆρχε στὴν περιοχὴ μεγάλη ζήτηση τοῦ ὑλικοῦ γιὰ τὴν κατασκευὴ ἐπιτύμβιων κυρίως ὄντας λατομεῖον. Πάντως, ἀν κρίνουμε ἀπ’ τὸν τεράστιο σωρὸ λατύπης, ποὺ εἶχε συσταρευτεῖ ἀπ’ τὸ «ξεχόντρισμα» δεκάδων μαρμάρινων δόμων, καθὼς κι ἀπ’ τὸ λιθόστρωτο δρόμο ποὺ μὲ τόσο κόπο καὶ ἔξοδα κατασκευάστηκε, τὸ λατομεῖο θὰ πρέπει νὰ λειτούργησε γιὰ μακρὺ χρονικὸ διάστημα. Ἐπειδὴ μάλιστα τίποτε δὲ μαρτυρεῖ βίαιη ἐγκατάλειψή του, πιστεύουμε πώς ή λειτουργία του ἔπαυσε τότε μόνον, ὅταν ἔπαυσαν καὶ οἱ παραγγελίες μαρμάρου γιὰ ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα, δηλ. στὰ μέσα περίπου τοῦ 4ου μ.Χ. αἰώνα.

”Οσο γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσή του, εἶναι φανερὸ πώς τὸ λατομεῖο ἀνήκε στὸ πλησιέστερο ἀρχαῖο πόλισμα ποὺ ἔχει τὸν εἶχαμε ἐντοπίσει—πρὶν ἀπὸ μιὰ δεκαετία περίπου—ἀκριβῶς πλάι (δυτικὰ) στὸ σημ. χωριὸ ”Αγιο Πνεῦμα, δηλ. 5 περίπου χλμ. ΝΔ τοῦ λατομείου². ’Απ’ τὸ πόλισμα αὐτὸ διασώζονται σήμερα δρισμένα λείψανα τοῦ κάστρου του πάνω σ’ ἕνα δχυρὸ λόφο, γνωστὸ στοὺς ντόπιους μὲ τ’ ὄνομα «Γραντῆς κος». Νότια τοῦ κάστρου φαίνεται πώς ἐκτείνονταν τὰ σπίτια τοῦ πολίσματος ὡς κάτω στὸ λόφο «Κούτρα», δπου ἔχουμε ἐντοπίσει τὸ ἀρχαῖο νεκροταφεῖο του μὲ κιβωτιόσχημους καὶ λαξευτοὺς τάφους. Ἐπίσης ἀρκετοὺς λαξευτοὺς σὲ βράχους τάφους βρήκαμε σκόρπιους στοὺς λόφους βόρεια τοῦ κάστρου. ’Απ’ τὰ ἐπιφανειακὰ εὑρήματα (ἐπιγραφές, ὅστρακα καὶ νομίσματα) φαίνεται πώς πρόκειται γιὰ κάποιο θρακικὸ πόλισμα, τὸ ὅποιο παρουσιάζει συνεχὴ ζωὴν ὡς τὸ τέλος τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς³.

Θὰ εἶχε δικό της λατομεῖο μαρμάρου, πού, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια τῶν ἀρχαίων, θὰ βρισκόταν σὲ κοντινὴ ἀπόσταση ἀπ’ αὐτήν.

1. Μᾶς εἶναι γνωστὰ δύο ἄλλα λατομεῖα μαρμάρου ρωμαϊκῆς ἐποχῆς στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία: τὸ λατομεῖο τῶν Φιλίππων (βλ. P. Collart-P. Ducey, Philippes I. Les reliefs rupestres, Paris 1975, σ. 12-13) κι ἔνα ἄλλο στὴν περιοχὴ τῆς Καβάλας (στὴ θέση «Τζαρί») ἀπ’ τὸ ὅποιο μᾶς παραδόθηκε σὲ μιὰ ἐπιγραφὴ (Ιου μ. Χ. αἰ.) τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιστάτη τῶν λατόμων («ὅ ἐπὶ τῶν λατόμων»), βλ. Γ. Μπακαλάκη, Θρακικὰ εὐχαριστήρια εἰς τὸν Δία, «Θρακικῶν» 6(1935)305-310 [= REG 49(1936)371].

2. Βλ. Σαμάρη, Ἡ Κοινότης τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, σ. 18-21, τοῦ Ιδιού, Ἰστορικὴ γεωγραφία, σ. 176.

3. Παρὰ τὴν πιθανὴν ἐγκατάσταση Μακεδόνων κι ἀργότερα Ρωμαίων ἀποίκων ἡ παροίκων στὸ πόλισμα, οἱ Θράκες κάτοικοι του θὰ ἀποτελοῦσαν μιὰ συντριπτικὴ πλειοψηφία ὡς τὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητας, δόποτε πιὰ ἐξελληνίζονται τελείως. Πρβλ. τὴν ἐξελληνισμένη ντόπια θρακικὴ οἰκογένεια στὴν προηγούμενη σελίδα.

Τὸ πόλισμα αὐτὸν ὑπαγόταν στὴ χώρα τῆς Ὀδομαντικῆς, ποὺ εἶχε πρωτεύουσα τὴ γειτονικὴ πόλη τῆς Σίριος (σημ. Σέρρες)¹. "Υστερα ἀπ' τὴ μακεδονικὴ κατάκτηση ὑπήχθη πιθονῶς στὴν ἀστικὴ περιφέρεια τῆς Ἀμφίπολης κι ἀργότερα, μὲ τὴν ἴδρυση τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας τῶν Φιλίππων, συμπεριλήφθηκε στὴν ἐκτεταμένη χώρα (territorium) αὐτῆς. "Οπως συμπεραίνεται μάλιστα ἀπὸ μιὰ λατινικὴ δροθετικὴ ἐπιγραφή, ποὺ βρέθηκε στὸ διπλανὸν χωριὸ N. Σούλι², θὰ πρέπει νὰ ἦταν ὁ τελευταῖος πρὸς δυσμὰς *vicus* τῆς ἀποικίας τῶν Φιλίππων.

Δυστυχῶς τὸ ἀρχαῖο (θρακικὸ καὶ ἔλληνικὸ) ὄνομα τοῦ πολίσματος δὲν μᾶς διασώθηκε ἀπ' τὴν ἀρχαία παράδοση. Εἴμαστε ὅμως τουλάχιστον βέβαιοι πὼς τὴν ὅψιμη βυζαντινὴ ἐποχὴ ὄνομαζόταν «Μονόσπητον» καὶ «Μενοσπῆται»³. Ἡ δονεμασία αὐτὴ εἶναι φανερὸ πὼς προῆλθε ἀπ' τὸ γνωστὸ ὄνομα τῶν ἀγροτικῶν ἐπαύλεων «Μονοίκια»⁴ μὲ μετάφραση τοῦ β' συνθετικοῦ του. Καὶ πιθανῶς «Μονοίκιον» θὰ ἦταν καὶ ὁ ἀρχικὸς τύπος τοῦ δνόματος τοῦ γειτονικοῦ βουνοῦ, τὸ ὅποιο σ' ἔγγραφα τῶν ὑστεροβυζαντινῶν χρόνων μνημονεύεται ὡς «ὅρος τοῦ Μενοίκιον» (σημ. Μενοίκιον)⁵.

Τὸ βυζαντινὸ ὄνομα τοῦ πολίσματος δὲν θὰ πρέπει νὰ ἦταν ἄσχετο μὲ τ' ὄνομα αὐτοῦ κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ. Σ' αὐτὸ τουλάχιστο τὸ συμπέρασμα ὁδηγούμαστε, ἂν συσχετίσουμε σημασιολογικὰ τ' ὄνομά του μὲ τὸ γεγονός ὅτι στὴν περιοχὴ τοῦ πολίσματος ὑπῆρχαν, γιὰ λόγους ἀσφάλειας, ἀρκετὲς ἀγροτικὲς ἐπαύλεις (*villae rusticae*) Ρωμαίων, ἀπόμαχων τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, μιὰ ποὺ τὸ πόλισμα βρισκόταν στὰ σύνορα τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας τῶν Φιλίππων. Τέλος, ἀν πάρουμε ὑπόψη μας τὸ γεγονός πὼς τὰ ἔλληνικὰ δνόματα σχεδὸν ὅλων τῶν πολισμάτων διατηρήθηκαν καὶ μετὰ τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση, μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε μὲ ἀρκετὴ βεβαιότητα πὼς καὶ τὸ ἔλληνικὸ ὄνομα τοῦ πολίσματος, ποὺ εἶχε δοθεῖ, μετὰ τὴ μακεδονικὴ κατάκτηση, σ' ἀντικατάσταση τοῦ παλιότερου—ἄγνωστου σὲ μᾶς—θρακικοῦ δνόματος,

1. Ἐπ' τὶς πηγές μᾶς εἶναι γνωστὰ τὰ δνόματα 5 πόλεων καὶ 1 κώμης τῆς Ὀδομαντικῆς, βλ. Σ α μ σ ἄ ρ η, 'Ιστορικὴ γεωγραφία, σ. 126 κ.ε.

2. CIL, III, 14206⁴ [=Δ ἡ μ ι τ σ α, 'Η Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σωζομένοις, Ἀθῆναι 1896, ἀρ. 825].

3. B λ. Σ α μ σ ἄ ρ η, 'Η Κοινότης τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, σ. 21-22.

4. D u C a n g e, στὴ λ. «Μονοίκια, dicuntur rurales paroeciae, αἱ ἐν ἐσχάταις κείμεναι ... Ἀγροικικὰς παροικίας λέγει, τοὺς ἰδιωτάτους τῶν ἐκκλησιῶν ἀγρούς, καὶ μὴ ἀνανεκοινωμένους, ὅλως ὄντας ἐν τισι κώμαις ἢ καὶ χωρίοις, οὓς καὶ Μονοίκια νῦν λέγουσιν...». Πρβλ. χρυσόβουλλο τοῦ Στέφανου Δουσάν (A. G u i l l o u, Les archives de Saint-Jean-Prodrome sur le mont Ménécée, Paris 1955, ἀρ. 39), δύον φαίνεται καθαρὰ πὼς τὰ «Μονοσπῆται» ταυτίζονται σημασιολογικὰ μὲ τὰ «Μονοίκια»: «...χωρίον τὰ Μονοσπῆται μετά... τῶν παροίκων καὶ παρακαθημένων».

5. Bλ. Σ α μ σ ἄ ρ η, δ.π., σ. 11, σημ. 1, δύον καὶ οἱ παραπομπὲς στὶς πηγές.

θὰ ἦταν «Μονοίκιον» (ἢ «Μονοίκια») ἢ τὸ πιὸ πιθανὸ «Μόνοικος», ποὺ δὲν
ἦταν καὶ ἄγνωστο στὴν ἀρχαία τοπωνυμιολογία¹.

¹Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ. ΣΑΜΣΑΡΗΣ

---

1. Πρβλ. τὸ μασσαλιώτικο πόλισμα καὶ λιμάνι τῆς Λιγυρίας «Μόνοικος» (σημ. Μονακό): Στραβ. IV, 6, 3: «Ο δὲ τοῦ Μονοίκου λιμὴν δρμος ἐστίν οὐ μεγάλαις οὐδὲ πολλαῖς ναυσίν, ἔχων ἱερὸν Ἡρακλέους Μονοίκου καλουμένου». Στεφ. Βυζ. στὴ λ. «Μόνοικος, πόλις Λιγυστική· Ἐκαταῖος Εὐρώπη. Τὸ θενικὸν Μονοίκιος». —Κάτι τέτοιο προφανῶς εἶχε σκεφτεῖ καὶ τὸ Συμβούλιο Τοπωνυμιῶν πού, σ' ἀντικατάσταση τοῦ ξενικοῦ δνόματος «Βεζίκο», ἔδωσε στὸ χωριό τ' δνομα «Μόνοικος» ἢ «Μόνοικον» (Δ. 28-12-1926, ΦΕΚ Α 7/1927). Οἱ κάτοικοι δμως τοῦ χωριοῦ, θεωρώντας αὐτὸν κακόχο, ζήτησαν τὴ μετονομασία του σὲ «Ἄγιο Πνεῦμα» (Δ. 15-1-1930, ΦΕΚ Α 51/1930).

RÉSUMÉ

Dimitrios K. Samaris, Les carrières de marbre du village antique de Monoikos(?) Odomantique.

Dans le présent article on publie les carrières de marbre blanc et gris que j'ai découverts sur deux collines aux pieds du mont de Ménoikion—dans la région du village actuel d'Agion Pneuma, qui est situé 14,5 km à l'est de Serrès.

Les vestiges de l'exploitation antique montrent bien qu'il s'agit des carrières dites «perpendiculaires» ou «superficielles» où la taille se fait par échelons. Sur la surface des deux collines j'ai trouvé 45 places de «détachements» de marbre gris où les traces d'anciens outils sont encore très visibles. Entre les deux collines il y a un immense tas de petits morceaux de marbre blanc, qui sont y rejetés par les tailleurs de pierre. Dans ce tas de rebuts j'ai trouvé trois pièces de sculpture, qui ont été abandonnées par les sculpteurs.

D'un point situé entre les deux collines part une route pavée ancienne, qui servait au transport du marbre taillé. On voit encore des vestiges de cette route quand on fait le parcours du village d' Agion Pneuma jusqu' aux carrières.

Il ressort de la recherche qu'on a utilisé le marbre gris aux stèles funéraires. Par contre, le marbre blanc—étant semblable au marbre de Paros—servait surtout à l'architecture et à la sculpture. On voit bien l'utilisation du marbre blanc à une stèle funéraire (IIIe siècle ap. J. Chr.) d'une famille thrace hellénisée qu'on a trouvée dans la région du village d'Agion Pneuma. On reconnaît aussi le même marbre à quelques œuvres de sculpture au musée archéologique de Serrès.

On arrive à la conclusion que les carrières ont été en fonction dans le cours des trois premiers siècles ap. J. Chr. L'exploitation de celles-ci appartenait au village antique le plus proche, dont j'ai découvert (en 1967) les ruines près du village actuel d'Agion Pneuma, à une distance de 5 km S.-O. des carrières. Il s'agit d'un village thrace qui portait à l'époque byzantine le nom de «Monospetia» ou «Monoikia» et à l'époque gréco-romain probablement le nom «Monoikos».